

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.1>

КОНЦЕПТ ПАРНОСТІ ЯК СКЛАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ

A PAIR CONCEPT AS A PART OF UKRAINIAN WEDDING SPHERE OF CONCEPTS

Заверющенко О.Л.,

orcid.org/0000-0002-7181-2394

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри документознавства та української мови

Національного аерокосмічного університету імені М.С. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

У статті досліджено важливість значення концепту парності як складника української весільної концептосфери. До аналізу залучено матеріали польових записів фольклорних і етнографічних експедицій переважно Центральної та Східної Слобожанщини, діалектологічних словників, збірок українських народних пісень, художніх творів українських письменників. Окреслено поняття «концепт», визначено його співвідношення з поняттям «концептосфера», з'ясовано наповнення концептами української весільної концептосфери, простежено зв'язки між концептами в названій концептосфері, названо вчених, які вивчали теоретичні питання концептології та присвятили увагу дослідженню концептам української весільної концептосфери у своїх працях.

Досліджено витоки становлення концепту парності в українській весільній концептосфері, проаналізовано реалізацію концепту парності у весільних образах молодих, їхніх батьків, старостів, неодруженої молоді, інших учасників українського весілля, його атрибутів, зокрема таких хлібних виробів, як коровай, калач, паляниця, весільного печива, одягу, зачіски та прикрас молоді. Окрему увагу звернено на опозити для позначення «чесної» та «нечесної» молоді в контексті весільної обрядовості. Простежено зв'язок весільного концепту парності з іншими весільними концептами, а саме: роду, сім'ї, батька-матері, обміну, щастя, хліба, стрічки, хустки, квітки, калини, води, а також весільними образами ікони, діжі, горіха, монети, пляшки, чарки, тарілки, ложки та ін. Відтворено космічний код архітектоники українського весільного дійства за допомогою образів сонця (Дажбога) та місяця, неба. Прочитано військовий весільний код у метафоричних протиставлених образах князя та княгині, бояра, дружків та дружок, княжецького та простого короваю (калача). Представлено мисливський (зооморфний) код українського архаїчного весілля в образах мисливця, рибалки, з одного боку, та лисиці, куріпки, куниці, перепілки, зозулі, з іншого боку. З'ясовано «пташину» весільну семантику в образах пташки, голуба, лебедя, квочки, пташенят. Меншою мірою проаналізовано «тваринну» семантику весільних образів бобра, бика, бугая, корови. Порівняно використання ідеї парності при виконанні обрядів сватання, договору, випікання весільного короваю, прибирання молоді до вінця, власне весільних обрядів застілля, розподілу короваю, прощання молоді з рідною домівкою, а також зіставлено парні образи у весільних та поховальних обрядах українців.

Ключові слова: концепт, концепт парності, концептосфера, українська весільна концептосфера, опозит, обряд, образ, семантика, учасники весілля, молодий, молода.

In this article the importance of parity concept as a part of Ukrainian wedding sphere of concepts is observed. Materials involved in the analysis were taken from field records of folklore and ethnographic expeditions mainly of Central and Eastern Slobozhanshina, dialectological dictionaries, Ukrainian folk songs collections, Ukrainian writer's artworks. The term of «concept» is highlighted and its relationship with the «sphere of concepts» is defined, as well as the filling of the concepts of the Ukrainian wedding conceptosphere is revealed and links between concepts in the named conceptosphere are traced. In this article scientists who studied theoretical issues of conceptology and paid attention to the study of the concepts of the wedding Ukrainian conceptosphere in their works are named.

The term of «concept» is highlighted and its relationship with the «sphere of concepts» is defined, as well as the filling of the concepts of the Ukrainian wedding conceptosphere is revealed and links between concepts in the named conceptosphere are traced. In this article scientists who studied theoretical issues of conceptology and paid attention to the study of the concepts of the wedding Ukrainian conceptosphere in their works are named. Special attention is paid to the opposite designations of "honest" and "dishonest" bride in the context of wedding rituals. The connection of the wedding parity concept with other wedding concepts is traced, namely: family, father-mother, exchange, happiness, bread, ribbons, scarves, flowers, viburnum, water, as well as wedding images of icons, dies, nuts, coins, bottles, glasses, plates, spoons, etc. The cosmic code of the architectonics of the Ukrainian wedding action was reproduced using the sun (Dazhbog), the moon and the sky images. Read Military wedding code in metaphorical contrasted images of prince and princess, boyars, bridesmaids and bridesmaids, princely and simple bread (Korovay, kalach). The hunting (zoomorphic) code of the Ukrainian archaic wedding is presented in the images of a hunter, fisherman, on the one hand, and foxes, partridges,

hunters, quails, cuckoos is presented from the other side. The "bird" wedding semantics in the images of birds, pigeons, swans, hens, chicks is found out. To a lesser extent the "animal" semantics of wedding images of beaver, bull, buck, cow is analyzed. The use of the idea of parity in the performance of matchmaking rites, contract, baking a wedding bread, preparing the bride to the wedding, the wedding rites of the feast, the distribution of loaves, the farewell of the bride with the native home, and the comparison of paired images in the wedding and funeral rites of the Ukrainians is compared.

Key words: concept, parity concept, Ukrainian wedding sphere of concepts, opposit, ritual, image, semantics, wedding participants, groom, bride.

Постановка проблеми. Концептосфера українського весілля як частина концептуальної картини світу дедалі частіше стає об'єктом вивчення українських та закордонних учених. З одного боку, поле вивчених концептів розширюється, заповнюються білі плями, необхідні для розуміння всієї концептосфери як такої, простежуються її зв'язки з іншими концептосферами та окремими концептами. З іншого боку, зростає інтерес до глибинного дослідження окремих архетипних символів, образів названої концептосфери, що вповільнює розгортання масштабного охоплення для її повного відтворення.

Останнім часом особливу увагу звертають на себе концепти, пов'язані з духовним світом наших предків, які позначають моральні якості людини, зокрема добра, честі, слави, щастя, любові, кохання, родинні зв'язки (батько – мати) тощо. У весільній концептосфері вони набувають нового осмислення, потребують ретельного семіотичного вивчення, оскільки мають нашірування обрядовості, акцентуалізацію весільної символіки. Не останнє місце при вивченні локусів української весільної концептосфери посідає той чинник, що дослідження потребує комплексу польових записів фольклорних і етнографічних експедицій, залучення діалектологічних, фразеологічних словників, художніх творів українських письменників тощо.

Підгрунття вивчення української весільної обрядовості було закладено в працях Хв. Вовка Я. Головацького, О. Левицького, А. Малинки, П. Литвинової-Бартош, О. Потебні, О. Сумцова, та ін. дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все, потребує визначення поняття «концепт», оскільки з різних підходів до вивчення вербального комплексу весільного обрядового дійства найбільш значущим є концептуальний підхід. «Коли... за словом стоїть не лише реалія..., а її образ або символ, що постають у тому чи тому етнокультурному просторі, це дає підстави розглядати відповідну мовну одиницю як етнокультурний концепт, що включає певний квант культурної інформації про неї» (В. Жайворонок) [6, с. 10].

Українські дослідники під поняттям «концепт» розуміють «лінгвістичне поняття, яке характеризується динамічністю, здатністю формувати іншу

концептосферу, має національно-культурну специфіку й оцінний компонент, а також є мовним вираженням суб'єктивних уявлень того чи іншого народу про навколишній світ» (І. Агаркова) [1, с. 51]; «...практично невичерпний комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, явище чи ознаку в певній культурі» (В. Ужченко, Д. Ужченко) [22, с. 238].

Поняття концепту нерозривно пов'язане з поняттями мовної та концептуальної картини світу: «...часте вживання слова у певному обмеженому значенні, ускладненому додатковими семами, фіксується в концептуальній, а зрештою і в мовній картині світу і переходить... у схованку домовного знання, обростаючи певними асоціаціями» (Л. Лисиченко) [10, с. 26].

Українська весільна концептосфера перебуває в центрі дослідження мовознавців, культурологів, фольклористів, етнографів, істориків та ін. учених. На сучасному зрізі розвитку вітчизняної науки йде мова про спеціальні розвідки, присвячені як дослідженню української весільної обрядовості в цілому, так і окремим аспектам вивчення української весільної концептосфери (М. Бігусяк, Н. Грозовська, В. Дроботенко, В. Жайворонок, Н. Здоровега, Т. Лупій, І. Магрицька, Г. Москальчук, А. Плотникова, О. Поріцька, П. Романюк, С. Творун, О. Тищенко, В. Шевченко, В. Ужченко та ін.). Зокрема, було виділено та проаналізовано такі локуси української весільної концептосфери, як номінації учасників весілля (І. Магрицька [13]), концептуальна символіка рушника (Т. Лупій [12]), гарбуза (І. Магрицька [13]), дівочої коси, вінка, хустки (О. Кондратович [8], М. Олійник [18]), роду (В. Жайворонок [6]), хліба (С. Творун [20]), печі (В. Ужченко [22]), обміну (М. Гримич [4]), купальські обряди як витоки шлюбної обрядовості (З. Марчук [15]) тощо.

Постановка завдання. Одним з концептів аналізованої концептосфери, який належить до концептуального поля духовного світу людини, є концепт парності. Концепт парності реалізується в поєднанні образів учасників весільного дійства, весільних атрибутів, предметів, символів, зокрема йдеться не тільки про число «два», а й про інші парні числа. Так, парність як така, без уточнення числа предметів, осіб, означає

у весільному контексті наявність пари для когось, відсутність самотності. Акцентуалізація значення парного числа відбувається шляхом метафоричного перенесення значення пари молодих на парні предмети, «парних» учасників дійства, що раніше не було об'єктом досліджень учених у контексті весільної тематики.

Відсутність оригінальних досліджень концепту парності у весільній концептосфері зумовлює актуальність нашої розвідки. Метою нашого дослідження є з'ясувати важливість значення названого концепту як складника української весільної концептосфери. Завданнями нашої статті є: 1) дослідити витoki становлення концепту парності в українській весільній концептосфері; 2) проаналізувати реалізацію концепту парності у весільних образах молодих, інших учасників українського весілля, його атрибутів, зокрема хлібних виробів і печива, одягу, зачіски та прикрас молодої; 3) простежити зв'язок весільного концепту парності з іншими весільними концептами.

Виклад основного матеріалу. Наші предки надавали велике значення присутності на весільній церемонії парних предметів. Так, опис централь-нослобожанського весільного обряду допомагає зрозуміти вагомість семантики парності, закладеної в наявності парних предметів. На Харківщині після зняття страви з весільного столу ставили горіхи, що було сигналом закінчення застілля: *«Познімали страву і поставили горіхи на стіл. Дружечки зараз кинулись з боярами цятаються; щебечуть, регочуться, вигадують децю проміж весільних пісеньок... А Василь собі нудить світом і не зна, на яку ступити. Розчумав трохи, що бояри цятаються, та й дума: «Ке лишень, поцятаюсь я он з тою дівчиною, що сидить смутна, невесела». ...Далі збиравсь, збиравсь, та як дружечки дужче почали співати, а весільний батько з матір'ю частіш стали горілкою поштувать..., він таки хватив у жменю горіхів та до Марусі: «Чи чіт, чи лишка?»... Та й Марусі ж добре було!... Як стала силоватись, щоб промовить слово, так ні жодною мірою не може сказать: губи злиплись, язик мов дерев'яний, а дух так і захватило. Дивиться, що й Василь з неї очей не спустить і горіхи у жмені держить, і жде, що вона йому скаже; от їй його жалко стало, на велику силу, та тихесенько, так що ніхто й не чув, промовила: «Чіт!» – та зирнула з ним. І сама вже нестямилась, як узяла з Василевої жмені горіхи, та як схаменулась, як засоромилась!... Аж ось, на щастя їй, крикнув дружко: «Старости, пани підстарости, благословіте молодих вивести із хати, надвір погуляти!» [7, с. 49–50].*

Парна кількість горіхів (*чим*) є запорукою вдалого поєднання не тільки пари молодих, а й пар дружок, бояр та інших неодружених учасників весілля. Знаходження пари комусь за допомогою парного числа предметів сягає давнини, коли це було обумовлено примітивністю підрахунку, у тому числі під час гри. Так, «кості були газардовою грою ще в старинній Греції, де їх винайдення приписувано хоч малоазійським лідійцям, хоч єгиптянам, а служили вони й для ворожіння. Грецькі «куби» з числом очок на полях від 1 до 6 зовсім уже нагадують поширену в середньовіччі кістку до гри. Грецькі ігри ними – за числом очок на горішнім полі киненої кістки – парним і непарним – нагадують засаду нашої дитячої гри жетонами-камінчиками («личманами») в «чіт-лишка» (пара – без пари)» [3, с. 26].

Уявлення наших предків про дуалістичну природу світу (Бог і сатана, життя й смерть, чоловік і жінка) вплинули на реалізацію категорії парності в опозитах на позначення весільних чинів та атрибутів. Так, найкраще збереглися українські весільні терміни на позначення парних учасників обрядодій у давніх весільних піснях. По-перше, ідеться про рід як об'єднувальну одиницю в структурі українського соціуму. «Рід – ...2) ряд покоління, що походять з одного предка..., а також усі родичі, рідні; родина...; весільний обряд у своїй основі – це договір двох родів, а отже відгомін родового життя з його мораллю та звичаями; через молоду пару заприятуються два роди, скріплюють свої стосунки...; ідея роду яскраво виступає у виготовленні й розподілі весільного короваю; ліплять його жінки-молодиці з усього роду, а розподіл набирає характеру загального родового причастя. Сходься, роде, коровай ся крає» [5, с. 500]. Саме коровай як жертвоприношення Дажбогу за формою та змістом є знаком присутності Бога на весіллі, символом угоди двох родів. «Стежили, щоб усі були наділені шматком короваю; причастя короваєм мало скріплювати зв'язок нової родини з усім родом...» [5, с. 500]. Вимішуючи тісто на весільний коровай, дружки співали: *«Дівчина, як сонце, а козак, як місяць, а небо – дорога. Зійшлися два роди до милої згоди в ім'я Дажбога та й біля порога всі пообнімались, що кровно змішались – дітьми обмінялись» [5, с. 246].*

Протистояння двох небесних світил – сонця й місяця (космічний код українського весілля), двох начал – жіночого (дівчина) і чоловічого (козак), двох родів відбувається на символічній дорозі (*а небо – дорога*), яка веде до язичницького бога Сонця–Дажбога. «Дажбог... зображується покровителем весілля, що зустрічає нареченого-князя

на світанку (зв'язок із сонцем, сходом сонця), «між трьох доріг» [5, с. 166]. Необхідність знайти пару неodrуженій молоді під час весілля є відлунням давніх язичницьких обрядів, коли багато пар брали шлюб у день літнього сонцестояння, що пов'язано з архаїчною солярною символікою.

Два роди зійшлися біля порога (поріг як межа між різними світами), що є знаковим місцем для поєднання молодих як представників кожного роду, щоб два роди кровно змішалися. Вірування, пов'язані з порогом, підтверджують думку про те, що поріг є межею при ініціації молодих, точкою відправлення для народження нової сім'ї: «...не можна перемітати через поріг сміття, бо не вийде дівка заміж...; на порозі не можна неodrуженому сідати... – наречені порозбігаються; ...порогові віддавали шану молоді, йдучи до вінця... [5, с. 470–471]. Формальне та змістове протиставлення спостерігаємо в антонімічних парах фразеологізмів на позначення родів молоді та молодого: *рідні од її честі – рідні од його честі* [14, с. 124]; *із руки молодого – «від роду молодого» – із руки молоді – «від роду молоді»* [14, с. 128]. Якщо зустріч двох родів є зав'язкою цього дійства, то кульмінацію репрезентовано обміном молодими (*дітьми обмінялись*).

З українських весільних пісень дізнаємося про парність образів молодих: *князь (княжатко) – княгиня, козак – дівчина, король – корольовна, царойко – царівна, пан – паня, панночка*, які функціонували на різних зрізах глибинного архаїчного контексту. Звертає на себе увагу військовий код давнього українського весільного дійства, де є князь (молодий), його бояри, що постають в образах двох бобрів у контексті обрядової пісні, яку співають під час виїзду молодого з дружиною до молоді: «*В новім городі Купалися два бобри, Прийшов до них староста: – Бобронька-братенька, Купайтеся ж бардзенько..., Бо тут прийде староста, То вас, бобрів, обере І сваненьку прибере. Бо тут прийде княжатко, То вас, бобрів, обере, А Марисеньку прибере*» [23, с. 214]. Парність є доміантною для головних дійових осіб весілля (*княжатко – Марисенька (княгиня)*), а також для другорядних *старости (свати) – сваненьки (свашки), два бобри*. Метафоричні образи (*бобронька-братенька*) наводять на міркування про те, що бояри за соціальним становищем були наближеними до князя. Образи води-річки, у якій вони *купалися*, та *нового городу* є вказівкою на ініціацію молодих, набуття ними нового статусу.

В одній з купальських пісень ми зустрічаємо весільний термін *дворянини*, який позначає двох молодих: «*На зеленій дібровоньци Копало чер-*

вец дві дівоньци: Їдна копала багатая, А друга копала убогая. Прийшло ж до них два дворянини Два молодії: – Ой помагай біг, дві дівоньки, Ой помагай біг, дві молоденькі» [23, с. 110]. Оpozити *дві дівоньци (дві дівоньки, дві молоденькі) – два дворянини (два молодії, два молодії)* дають зрозуміти, що на час складання цього пісенного тексту суспільство знаходилося на етапі «...переходу у шлюбні дошлюбних стосунків» [15, с. 11], що пов'язано з сексуальним гетеризмом: «*Багатая замовчала, А убогая промовила: – Здорови б були, два дворянини – Два молодії. Багатую покинули, А убогую з собою взяли. Багата стала, заплакала: – Рушники мої шовкові, Чи вами буду дуби в'язати, Чи мні, молодій, загинати?»* [23, с. 110].

Ряд опозитів на позначення молодят можна продовжити такими «парами» лексичних та фразеологічних одиниць: *молодий – молода* [14, с. 88–89], *наречений – наречена* [14, с. 92–93], *жених – нівеста* [14, с. 94], *князь (княгиня) – княгиня (князіня)* [14, с. 70], *пан – паня (паняночка), молода панночка* [14, с. 102–103], *парень (парубок)* [14, с. 103], *хлопець* [14, с. 150] – *дівця (дівка, дівчина)* [14, с. 46–47], *баршнія* [14, с. 17]. Цілий ряд антонімічних лексичних одиниць репрезентує статус молодих: *засватаний – засватана* [14, с. 59], *заручений – заручена* [14, с. 39], *занятий – занята* [14, с. 58]. Зооморфний (мисливський) код українського весілля представлено такими протиставленими образами наречених, як: **рыбалочка – билая рыбка* [14, с. 124], **щука-рыбонька* [14, с. 157]; *охотник* [14, с. 101], **сокіл* [10, с. 139] – *куниця (куничка, *куночка), куріпка* [14, с. 79], **льсьця* [14, с. 82], **перепелочка (перепелиця)* [14, с. 104], **тетеречка* [14, с. 146], *птиця* [14, с. 122], *голубка* [14, с. 39], **зозуленька* [14, с. 61], *синиця* [14, с. 137], *сокілка рябенька* [14, с. 139]; *бичок* [14, с. 19] – *корова (коровка)* [14, с. 74–75], *телиця [продажна]* [14, с. 145], *теличка (тьолка)* [14, с. 146]. За кожним з метафоричних образів стоїть цілий культурний шар духовного світу наших предків.

Важливим моментом є те, що парні номени зі значенням «наречений» практично не можна виділити, що зумовлено пасивною роллю молодого у весільній драмі. Натомість номінативні одиниці, що представляють наречену, є численними, їх можна протиставити, що зумовлено її вагомішою роллю як під час окремих весільних обрядодій, так і у весільному дійстві в цілому. На позначення молоді вживаються парні лексеми, а також фразеологічні сполуки, які відрізняються семами «цнотлива» – «нецнотлива»: *благополушна дівчина – неблагополушна дівчина*

[14, с. 93], яка себе видержала – яка себе не видержала [14, с. 28], чесна молода (нівєста) [14, с. 94] – нечесна молода [14, с. 89], хороша молода – погана (плоха) молода, нехороша дівка (дівчина) [14, с. 89], дівка, дівчина [14, с. 47] – недівка, недівчина [14, с. 93], неопорочена (непорочна, непорочниця) [14, с. 93] – опорочена [14, с. 100], незаймана (незайнята) [14, с. 93], чиста [14, с. 155] – порчена [14, с. 116], баба розодрана [14, с. 16].

Парні образи є підґрунтям усього українського весільного дійства. Старостів, як правило, двоє, що підтверджують як фольклорний контекст, так і твори художньої літератури. У Галичині «оба старости уходє до хати, а парубок лишеє сі на дворі, – та й кажут: «Слава Йсусу Христу». – Їм відповідают: «На віки слава» [2, с. 3]. На Слобожанщині також сватали дівчину двоє старостів [7, с. 73]), тому відбулася диференціація при виконанні їхніх обов'язків (старший староста [7, с. 74], головний (саме головний, первий) староста – «особа, що виконує основну роль в обряді сватання, примовляючи «законні» слова» [14, с. 141]) – другий (менший, менчий, млаччий) староста – «помічник старости жениха» [14, с. 141]). Парність старостів, очевидно, не є випадковістю, адже парність як глибинний символ поєднання божественного й людського, жіночого й чоловічого начал, двох родів тощо супроводжує все весілля.

Витоки парності цих весільних образів ідуть від традицій давніх індіців, коли обов'язково обирали пари сватів (двоє, четверо або восьмеро), тобто це наречений зі своїми друзями, а пізніше, у середньовіччя, замість нареченого його батько зі сватами, поважними людьми [19, с. 175, 276]. Роль нареченого поступово ставала пасивною, її на себе перебрав сват. Як відомо, номен сват витіснив номен староста, що дає підстави вважати функції старости (старостів) обмеженою передвесільним етапом.

Звертає на себе увагу той факт, що на Чернігівщині у свати «...запрошують двох людей, звичайно поважних і безперемінно жонатих, не молодих, хоча й не дуже постарілих, частують їх горілкою і просять пійти посватати синові дівчину» [11, с. 72]. Очевидною умовою, що статус старости вимагав парності не тільки під час обрядодій, староста мав бути одруженим чоловіком, тобто мати пару. Це стосувалося й весільних свашок.

Наступний передвесільний обряд договори передбачає єдність пари батьків молоді: «Через тиждень, десь у суботу, до молодого від молоді ідуть батьки, рідня... На договори тоді багато

не брали – батько та мати, або дядько: як немає батька, дядька беруть» [24, с. 49]. Наявність пари батьків або родичів замість них з боку молоді зумовлена єдністю чоловічого й жіночого начал, яка необхідна для створення нової пари. Це заклало ідею неподільності молодого подружжя в самому зародку утворення нової сім'ї, щоб закодувати її для продовження роду, нації. У поданому вище уривку опису слобожанського весілля звертає на себе увагу виконання весільних обрядів парою весільні батько та матір, яких могли обирати для молодих-сиріт: ... Далі збиравсь, збиравсь, та як дружечки дужче почали співати, а весільний батько з матір'ю частіш стали горілкою поштувать..., він таки хватив у жменю горіхів та до Марусі: «Чи чіт, чи лишка?» [7, с. 49–50].

Саме весільне дійство також передбачало весільні парні чини, у першу чергу, неодруженої молоді: боярин – дружка, старший боярин – менший боярин, старша дружка – менша дружка. Проміжними ланками є підстарший боярин – підстарша дружка. Струнка ієрархія весільних чинів є глибоко закоріненим уявленням про весільне дійство як драму з багатьма персонажами, яка вдосконалювалася століттями. В описі слобожанського поховального обряду дівчини ми також зустрічаємо парні весільні образи неодружених учасників весілля: «От тут пішли дружечки по парці, усі у свитах, і тільки самі чорні ленти покладені на головах, без усякого наряду...» [7, с. 111].

Парність предметів на весільному столі є закоріненою в ті часи, коли парність учасників весілля була обов'язковою. Звертають на себе увагу парні номени на позначення весільних хлібів та обрядового печива. Центральне місце серед весільних виробів з борошна посідає коровай, що є уособленням Бога на весіллі. На Слобожанщині могли випікати два весільні короваї: «На столі перед молодими стояло гільце, під ним два короваї: простий і княжецький, який віддавали молодим, коли вже їхали до молодого... В княжецький жінки вкачували дрібні гроші, загорнені в папір, які приносили з собою. Перед вкачуванням в тісто їх рахували:... коли сума грошей була парна, то життя молодих буде гарне, коли ж ні – то разом їм не бути» [17, с. 16–17].

«Для молоді готували 2 хлібини: калач з діркою посередині і великий княжецький калач – круглий, птичками манюнькими вкрашений, із грішми: гроші закладали в тряпичку і вкладали в тісто» [24, с. 50]. Виконання шлюбних обрядів також пов'язана з парністю весільних хлібів: хліб порізати (різати, перерізати) (розрізати хліб на дві частини) – «1) дати згоду на одруження;

2) посватати» [21, с. 242–243]. Після застілля в молодій її батьки благословляли молодих хлібом-сіллю, іконами, з якими вони вінчалися. Мати давала дочці *дві паляниці* з шишками зверху, або *дві хлібини*, загорнуті в рушник, або калач, або підкоровайник [16, с. 157–158].

Під час виготовлення короваю особливу увагу приділяли парній кількості коровайниць, їхньому статусу одружених жінок, а також парній кількості атрибутів: «Коли коровай посадять в піч, і він загнітиться, *чотири жінки*, які його ліпили, носять навколо столу пусту діжу, накриту віком, а зверху лежить шишка. Час від часу жінки підіймають діжу до стелі. *Двоє підіймали*, а *двоє цілувалися* навперехрест під діжею, а потім навпаки. Після цього діжу ставили на долівку, зверху ставили тарілку, наливали *чотири чарки* і клали п'ятак. Коли пили, говорили: «*Дай, Бог, щастя. Та щоб гарно жити, Щоб багатіли, Та наперед горбатіли*» [16, с. 16, 19].

Як хлібні хліби, так і весільне печиво, особливо з пташиною семантикою, могло бути парним. Так, *двоє хлібів* [14, с. 149] – «печиво у вигляді *двох* круглих хлібів, обведених навколо обручком з тіста, що символізує молодих і розподіляється між учасниками весілля разом із короваем». Коровай могли прикрашати червоною стрічкою, колосочками, квітами, *парою лебедів* з тіста або іншими пташками, цукерками, косами з тіста, калиною [16, с. 94–95]. *Два голуби* – «печиво у вигляді *двох* пташок, призначене для молодих» [14, с. 39]. На коровай «ставили зубчики, щоб був колючий, гроші запікали. Посередині бочка робиться, а біля неї одна проти одної *дві квочки*. А кругом маленькі пташенята, щоб сім'я велика була» [9, с. 225]. Пташки як весільне печиво та прикраси на коровай відбивають уявлення наших предків про походження Всесвіту, символізують молодих, їхнє довге й щасливе сімейне життя, продовження роду.

Не випадковою є й центральнослобожанська традиція перев'язування *двох* пляшок з червоним вином та *двох* дерев'яних ложок червоною стрічкою на весільному столі як символ незайманості молоді, а також нерозлучності молодих. На Східній Слобожанщині побутує фразеологізм *биками (бугая) поставити* [14, с. 31]. Тут під *биками* розуміють *дві* зв'язані червоною та блакитною стрічками пляшки – горілки та шампанського – та *дві* дерев'яні ложки, які відкладають на рік або до хрестин майбутньої дитини.

Елементи одягу, зачіски, прикрас молоді також допомагають зрозуміти ідею єдності *двох* родів, *двох* молодих людей на етапі переходу до

іншого соціального статусу. Так, наприклад, на Слобожанщині на позначення зачіски молоді використовують номени *два віночка, дві коси, коса двійничком* – «головний убір молоді до обряду покривання» [14, с. 33, 75–76], а її весільне вбрання може містити *дві хустки, дві квітки*: у неділю «вранці старша дружка приходить до молоді, вони йдуть до тієї бабки, що буде зав'язувати – не кожна ж бабка убере молоду, зав'яже. Весільний вінок молоді складався з *двох хусток, мережива, та двох квіток*» [24, с. 53]. У цьому ж регіоні поширений обряд викупу молоді, при виконанні якого акцент робили на парній кількості прикрас молоді у вигляді квіток: «у молоді на весільному платку *дві квітки*, одну з них сестра молоді пришиває молодому до шапки... Це називають «родня скаче», або «сестра скаче». Хоче вона горілочка і шишку. Староста молодого наллєрюмку, зверху покладе шишку, а зверху – платочок у подарок. Після того вона стає скакати, танцює на лавці з картузом молодого на голові... Тоді молодий кладе їй на тарілку гроші і бере з тарілки картуза з пришитою квіткою» [24, с. 59–60]. *Дві* квітки символізують пару молодят, їхнє кохання, молодість, красу. Образ *двох квіток* пов'язаний з образами хустини молоді та шапки молодого як весільних головних уборів, що дозволяє говорити про покривання як один з найголовніших знаків ініціації молодих.

Висновки. Отже, ідея парності весільних образів має глибоке архаїчне коріння, яке дає підстави вважати її є однією з основоположних не тільки для українських весільних обрядів, а й для усього складного комплексу уявлень наших предків про важливість статусу людини в соціумі. Ці парні образи включають цілий спектр шлюбних образів: від образів молодих, їхніх батьків, старостів, неодруженої молоді та інших учасників весілля до символічних атрибутів весілля (весільних хлібів, печива, одягу, вінка, зачіски, прикрас молоді, пташиної, кольорової семантики тощо). Концепт парності має тісні зв'язки з іншими весільними концептами, серед яких варто назвати концепти роду, сім'ї, щастя, хліба, стрічки, хустки, квітки та ін. При дослідженні ідеї парності було простежено військовий, мисливський, космічний коди архітектоніки українського весільного дійства. Образи пташки, голуба, лебедя, квочки, пташенят, відтворені у весільному печиві, є символами походження Всесвіту та продовження роду. Подальші розвідки, пов'язані з концептами-складниками весільної концептосфери, видаються перспективними для повного уявлення масштабності величезного українського весільного дійства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агаркова І. Ю. Фразеологізм як складник структури концепту. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2007. № 787. Вип. 52. С. 50–53.
2. Весіле в Далешеві, Городенського повіту. Записав Ів. Волошинський. *Матеріали до україно-руської етнології*. 1919. Т. XIX – XX. С. 2–34.
3. Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів. *Вільне слово*. Торонто, 1960. С. 2–15.
4. Гримич М. Звичаї обміну в українській шлюбній обрядовості. *Етнічна історія народів Європи* : збірник наукових праць. Вип. 17. Київ, 2004. С. 5–11.
5. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
6. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика : нариси. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
7. Квітка-Основ'яненко Г. Повісті та оповідання. Драматичні твори. Київ : Наук. думка, 1982. 540 с.
8. Кондратович О. Українські звичаї: Народини. Коса ж моя... Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. 240 с.
9. Кроковее коло : матеріали обласних учнівських науково-практичних народознавчих конференцій (2003 – 2005 рр.). Вип. 3 / наук. ред. і вступ. стаття М. О. Семенової. Харків : Майдан, 2006. 284 с.
10. Лисиченко Лідія. Невичерпні глибини мови. *Незгасимий СЛОВОСВІТ* : збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника / уклад. Микола Філон, Тетяна Ларіна. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 21–28.
11. Литвинова-Бартош П. Весільні обряди і звичаї у селі Землянці Глухівського пов. у Чернігівщині. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Т. III. Львів, 1900. С. 70–173.
12. Лупій Т. Пов'яжуть на плечі рушники! (за матеріалами передвесільної обрядовості Західного Полісся). *Берегиня*. 2001. № 4. С. 19–24.
13. Магрицька І. Семантична структура і культурна мотивація весільних фразеологізмів у східнослов'янських говірках. *Діалектологічні студії. 2: Мова і культура* / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2003. С. 182–193.
14. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнослов'янських говірок (Луганська область). Луганськ : Знання, 2003. 172 с.
15. Марчук З. «Іванові ручку дам, Степанова буду» (пережитки давніх шлюбних стосунків у купальських піснях). *Берегиня*. 2004. № 3. С. 8–21.
16. Матеріали до фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях-97» / упоряд. М. Красиков та ін. Харків : ХДІК, 1998. 360 с.
17. Муравським шляхом. Част. 1. Етнографічний опис та фольклорні матеріали селища Лиман Зміївського району Харківської області / упор. В. Осадча та ін. Харків, 1996.
18. Олійник М. Етнокультурна конотація фразеологізмів гуцульських говірок і способи її реалізації. *Діалектологічні студії. 2: Мова і культура* / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2003. С. 182–193.
19. Пандей Р. Д. Древнеиндийские домашние обряды (обычай) / пер. с англ. А. А. Вигасина. Москва : Высш. шк., 1990. 319 с.
20. Творун С. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля. Вінниця : Книга-Вега, 2006. 96 с.: іл.
21. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу. Луганськ, 2002. 263 с.
22. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с.
23. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся). Київ : Наук. думка, 1974. 783 с.
24. Фольклорні осередки Харківщини / упоряд. К. Дорохова та ін. Харків : Регіон-інформ, 2002. 380 с.